

berg have og Fredensborg slotshave analyseres mere indgående. De øvrige er haverne ved Frederiksborg, Frederiksdal, Frydenlund, Hirschholm, Kronborg, Marienborg samt Kongens have, Lunde haven og slotshaverne i Odense og Skanderborg. Endelig gennemgås nogle mindre palæhaver og anlæggelsen af det forsvundne Sophie Amalienborgs have. Nogle afgørende nye resultater i forhold til forfatterens tidligere behandling i »Danske haver i det syttende og attende Aarhundrede« (1963) er der dog ikke tale om, men værket er mere et gennemillustreret 'udstyrsstykke' i format, kasette og mat-krideret papir. Her er planer, stik og tegninger i sort/hvid og farve ligesom Jørgen Watz storartede fotografier.

Lars Dybdahl

Hans Chr. Bjerg (red.): *Slaget i Køge Bugt 1. juli 1677. Forudsætninger, forløb og følger*. (Søe-Lieutenant-Selskabet, 1977). 93 s.

Bogen er udgivet i anledning af 300-året for det berømmelige slag i Køge Bugt, hvor Niels Juel – som bekendt – gav agt på stormens brag, og den består af fire meget forskellige artikler og et kort forord af søværnets netop afgåede chef, viceadmiral S. Thostrup.

Af dette forord fremgår det, at hensigten med bogens fire hovedafsnit har været at få upåagtede forhold omkring slagets forudsætninger, forløb og følger belyst. Dette er i et vist omfang lykkedes. Derimod kan ønsket om, at de fire indlæg dog skulle udgøre et samlet hele og give bogen en stor læserkreds, ikke siges at være blevet opfyldt.

De fire bidragyderes arbejder er hver især udmærket; men bogen som helhed rejser flere problemer for læse-

ren, end den løser – også helt unødvendige problemer. Det er ikke for meget sagt, at redaktøren har svigtet.

Det første fingerpeg herom fås allerede ved overgangen fra 1. til 2. afsnit. Efter at have læst museumsdirektør F. Askgaards velkrevne og veloplagede indledningskapitel, der i store og klare træk ridser baggrunden for slaget op og sætter det på plads blandt Skånske Krigs øvrige militære aktioner, præsenteres læseren for landsarkivarie Lars O. Bergs afsnit om den svenske flåde. Lad være at Bergs bidrag ikke er oversat, hvad det burde have været, værre er det, at læseren efter så at sige at have været holdt i hånden af Askgaard med forklaringer på alle dunkle ord i citater (om end ikke altid i Askgaards egen tekst), nu bogstavelig talt smides på hovedet ind i en yderst detaljeret behandling af den svenske flådes situation op til slaget i Køge Bugt. Her er ingen ordforklaringer eller andre hjælpeforanstaltninger – tværtimod: det gengivne bestik for det største svenske orlogsskib »Nyckeln« (s. 28) er ikke ligefrem en venlighed over for læseren, og en tabel over flådens tab den 1. juli 1677 (s. 37) er end ikke forsynet med overskrift, det overlades til læseren at gætte ud fra de efterfølgende siders tekst.

Men det skal Berg ikke lastes for; hans kapitel giver et godt indblik i den svenske flådes problemer, og de var store! Ikke blot på materiel siden, men nok så meget på personelsiden, hvilket bl.a. resulterede i, at flåden kom alt for sent i søen i sommeren 1677. Berg giver en god beskrivelse af de forskellige skibsklasser og afslutter sit kapitel med en udmærket oversigt over den svenske flåde pr. 1.7.1677 (s. 39). I et par »anmærkninger« giver forfatteren nogle få arkiv- og litteraturhenvisninger, noget læseren i øvrigt måtte savne i forbindelse med Askgaards afsnit.

Bogens 3. del er skrevet af viceadmiral Thostrup, der indleder med en kort redegørelse for den strategiske baggrund. Derefter behandles styrkeforholdene til søs, og det konstateres, at de svenske skibe gennemgående var større, hurtigere og kraftigere armeret end de tilsvarende danske. Specielt hvad armeringen angår, gør Thostrup læseren opmærksom på, »at en del af de svenske skibe førte 36 pundige kanoner som største kaliber, medens intet skib på dansk side havde større pjecer end 24 pundige« (s. 56); man ville give meget for en henvisning her, ikke mindst fordi læseren netop via Bergs glimrende tabel på s. 39 har konstateret, at *intet* svensk skib førte 36 pundige; men Thostrups indlæg er ligesom Askgaards totalt blottet for henvisninger.

Kapitlets oplysninger om den danske flådes forhold er i øvrigt ikke nær så dybtgående som Bergs behandling af den svenske flåde; også her har redaktøren svigtet hensynet til helheden. Men Thostrups afsnit leverer til gengæld den til dato bedste og korteste behandling af de taktiske faktorer, der gør sig gældende i et søslag med linieskibe; på få sider formår viceadmiralen at give læseren et godt indblik i søkampens vilkår på Niels Juels tid.

Thostrup redegør herefter for flådens operationer i krigens første år. Det er afsnit, der rummer temmelig mange gentagelser fra både Askgaards og Bergs indlæg, uden at det gør læseren bekendt med nye synsvinkler; derimod fremtræder en række irriterende uoverensstemmelser (dateringer o.l.), som læseren med rimelighed kunne have forventet, at redaktøren havde befriet ham for.

Den indgående beskrivelse af selve slaget søndag den 1. juli 1677 udgør afsnittets centrale del, og igen må læseren føle savnet af henvisninger – også

til det kortmateriale, der vitterligt befinder sig i bogens sidste del.

Thostrup understreger med rette sejrens betydning for opretholdelsen af et dansk søherredømme, en dominans der fastholdtes krigen ud, men som hæren ikke formåede at udnytte.

En række »tekstforklaringer« afslutter denne del af bogen; det er udmærket, men teksten rummer adskilligt flere udtryk, som det havde været mindst lige så rimeligt at give en forklaring på.

I bogens sidste afsnit giver arkivar H. C. Bjerg en historiografisk oversigt. Det er uden sammenligning bogens mest spændende og problematiske kapitel. Først får læseren det yderst begrænsede »primære kildemateriale« præsenteret, og dets indhold gennemgås i hovedtrækkene. Det er i den forbindelse forbavsende, at den helt centrale tysksprogede relation af 8. juli 1677 overhovedet ikke omtales, men at forfatteren udelukkende henviser til oversættelser heraf, et forhold Bjerg da også selv i en senere artikel har beklaget.

Hovedproblemerne i forbindelse med slaget i Køge Bugt drages frem, og derefter går Bjerg i gang med at gennemtrawle de senere fremstillinger af begivenhederne fra Henrik T. Gerners behandling i 1681 til S. Thostrups i 1977. Det er ikke nogen fuldstændig gennemgang, men den omfatter de allerfleste centrale bidrag, og Bjerg gør det godt – om end noget barskt!

Der startes med en konstatering af, at Niels Juel – i modsætning til den almindelige opfattelse – spiller en beskedent rolle i det primære kildemateriale: Juel synes ikke at have foretaget det berømmelige gennembrud af den svenske flådes linie, derimod har hans admiraler M. Rodsten og Span afskåret en del af den fjendtlige styrke.

Ved den efterfølgende gennemgang med citater fra de senere fremstillinger

demonstrerer Bjerg, hvorledes historien om slaget udvikler sig og efterhånden placerer Niels Juel i den velkendte rolle som den, der udnyttede vinden og gennembrød fjendens linie! Vel hugges der en hæl og klippes et par tæer undervejs, som når Bjerg et par gange harcellerer over en forfatters manglende forståelse af bidevind-sejlads (det er hos Bjerg, forståelsen glipper); men konklusionen, at det må være korrekt at tale om mytedannelser omkring slaget i Køge Bugt, er uomtvistelig. »Gennemgangen har afsløret«, skriver Bjerg, »hvorledes en afskæring af en del af den svenske flåde, udført af admiralerne Rodsten og Span, hos Garde i 1842 bliver til, at Niels Juel gennembrøder den fjendtlige linie. Dette får så H. J. Müller til i 1870 at se dette »gennembrud« som en verdenshistorisk taktisk genialitet. Gennem denne opfattelses opretholdelse – og videreudvikling – i Oldenburg, Güntelberg og Schaffalitzkys bøger, bliver »gennembruddet« en fastslået kendsgerning, der inspirerer en række marinemalere til skildringer af »gennembruds-motivet«, hvor man ser de to flåder sejle i snorlige formationer« (s. 91). Det er i øvrigt værd at bemærke, at *samtidens* illustrationer giver klart indtryk af en melé-kamp, altså en kamp, hvor formationerne er opløst.

Bjergs afsnit rummer, som nævnt, et væld af citater, de fleste gengivet i moderne sprog, enkelte i gammelt sprog, og sandelig også et par i en uskøn blanding af disse to principper; med de mange uforklarede ord og vendinger i citaterne er man i øvrigt milevidt fra den læservenlige holdning i Askgaards afsnit – og delvis i Thostrups. Det får alt sammen være; langt værre er det, at Bjergs afsnit, »en historiografisk oversigt«(!), ikke rummer én eneste konkret henvisning bortset fra et par sidehenvisninger til et tidsskrift. Det er en

helt urimelig situation at sætte den interesserede læser i (f.eks. har anmelderen måttet bruge timer på at opspore de anførte citater), ja læseren kan tilmed tro, at forfatteren ikke ønsker at blive kigget efter i sømmene, og det er trist, for Bjerg har med et par enkelte undtagelser behandlet sit materiale godt og sobert.

Debatten om, hvad der egentlig gik for sig i Køge Bugt hin søndag, og navnlig hvad flådens chef foretog sig, har været hed og langvarig, og den skal ikke videreføres her. Derimod er der grund til at pege på et forhold, der underbygger anmelderens opfattelse af, at denne lille bog ikke holdes sammen af en redaktør, men alene af sit smukke omslag!

Bjerg slutter, som nævnt, sin gennemgang af senere fremstillinger med Thostrups, som læseren netop har stiftet bekendtskab med i bogens 3. del. Bjerg konkluderer: »Thostrups fremstilling må indtil nye undersøgelser foreligger anses for at være den mest rimelige af slagets gennemgang« (s. 89). Her er med andre ord et punkt, hvor læseren umiddelbart kan kontrollere Bjergs oplysninger.

Thostrup skriver i sin gennemgang af slaget på s. 59-60, at Juel skønsede (d.v.s. skar på skrå) gennem den svenske linie og derved afskar flere enheder, hvorefter slaget udviklede sig til et melé, og først derefter kom M. Rodsten og Span til med deres eskadre. Det er muligt, at Thostrup har ret, det skal ikke diskuteres her, men det er så sandelig *ikke* den opfattelse af slagets gang, som Bjerg gennem sin historiografiske behandling har søgt at bibringe læseren! og når Bjerg glæder sig over, at Thostrup ikke taler om et »gennembrud«, men derimod om at danskerne »skønsede« gennem linien, så bør det bemærkes, at viceadmiralen åbenbart ikke skelner helt så skarpt,

for i sit konklusionsafsnit taler han om »meleet efter Niels Juels gennembrud« (s. 61).

Helt ned i detaljen bryder den thostrupske fremstilling med Bjergs egen gennemgang; lad være at Thostrup muligvis ikke har kendt Bjergs afsnit, men at redaktøren tilsyneladende ikke har sat sig grundigt ind i sin medforfatters bidrag, det er rent ud forbavsende.

Bogens sørgelige mangel på noter og bibliografi er allerede påpeget; den er heller ikke forsynet med registre eller oversigt over det i øvrigt udmærkede billed- og kortmateriale. De enkelte bidrag er, som nævnt, ganske udmærkede, men nogen frugtbar helhed er det ikke lykkedes at etablere. Det, der kunne være blevet en kamp mellem forskellige opfattelser med opretholdelse af smukke formationer, er endt i et melé, hvor bidragene maskerer hinanden – for nu at blive i den sømilitære sprogbug.

P. C. Willemoes Jørgensen

Gunnar Jespersen: *Klæde og Kalemanske. På sporet af det glemte rokokotøj.* (Poul Kristensen, Herning, 1979). 64 s., 48,50 kr.

Dette er en bog, skrevet af en tekstilfagmand, drevet frem af historikerens videbegærlighed og med humoren som en aldrig svigtende følgesvend.

Gunnar Jespersen forhaster sig ikke. Hans tidligere bog »Hundrede års Herning-spind« (1976), der nok handler om hans og hans families klædefabrik, adskiller sig ganske fra andre jubilæumsskrifter ved sin grundighed og beskrivelsen af mange andre områder end just fabrikkens historie. Det er ikke »bestilt arbejde« hos en pennenfører, men manden selv der ved mange års forarbejde lægger sin kærlighed for fa-

get, byen og menneskene frem, fordi han slet ikke kan lade være.

Klæde og kalemanske er en lille ting ved siden af Herning-spind, men den er præget af den samme ukuelige vilje til at løse et problem, der har redet tekstilmanden som en mare. Problemet dukkede op, da forfatteren så teksten på Bølling-stenen ved Kongenshus: »Klæde og Kalemanske/ kommer aldrig i min tanke./ Vadmæl og læder/ det er mine klæder«.

Klæde skulle en fabrikant jo nok vide hvad var. Men kalemanske, der side-stilledes med klæde – det var næsten pinligt for en tekstilmand ikke at vide, hvad det var. Tilmed kom ordbøger og andre opslagsværker med modstridende definitioner, ligesom de vise på hjemmefronten, d.v.s. museerne, var divergerende i deres udtalelser. Gunnar Jespersens mange odysseer til parisiske museer og Les Archives Nationales samt endelig Victoria & Albert Museet i London, hvor gåden omsider løstes definitivt, fordi man der havde prøvebøger fra 1700'årene med blandt andet også kalemanske (eller calemanke), ja – det er direkte morsomme rejser at være med på for læseren. Når bogen så tillige indeholder præcise oplysninger om såvel kalemanske som flere andre uldne tøjter, hvis identifikationsfacts snart ingen kender mere, kan man ikke gøre ophævelser over, at forfatteren lader humoren spadsere med ved siden af sagligheden. Den eneste indvending er, at man gerne ville have haft mange flere af de ældre uldne og halvuldne, mere eller mindre industrielt fremstillede tøjter specificeret og kommenteret af en praktisk tekstilmand. Det er i virkeligheden langt mere rimeligt, at et menneske, der så at sige er født med uld i ørerne, fortsætter i dette spor jo før jo hellere, end at en historiker møjsommeligt skal grave sig ind i ulden udefra, selv om den-